ప్రచురణార్హమైన

భారతదేశ సర్వోన్నత న్యాయస్థానము
సివిలు అప్పీలు అధికారపరిధి
సివిలు అప్పీలు నెం. 942 /2023
(@ SLP (C) నం. 3116/2023)
(@ డైరీ నం. 28432/2022)

ప్రభుత్వం ఢిల్లీ మరియు ఇతరులు యొక్క NCT. **--- అప్పీలుదారులు**

వర్సెస్

ధన్ను మరియు ఇంకొకరు. **---ప్రతివాదులు**

తీర్పు

ఏం ఆర్ షా, న్యాయమూర్తి.

1. రిట్ పిటిషన్ (సి) నెంబరు 3158/2015 లో ఢిల్లీ హైకోర్టు 16.11.2017న వెలువరించిన తీర్పు, ఉత్తర్వులపై అసంతృప్తి వ్యక్తం చేస్తూ ప్రతివాది నెం. 1గా పేర్కొన్న రిట్ పిటిషన్ ను హైకోర్టు అనుమతించింది – అసలు రిట్ పిటిషనర్ (ఇప్పుడు తన వారసుల ద్వారా ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నారు), భూ సేకరణ, పునవ్యవస్థీకరణ మరియు పునరావాసంలో న్యాయమైన పరిహారం మరియు పారదర్శకత చట్టం, 2013 లోని సెక్షన్ 24 (2) ప్రకారం ప్రశ్నార్థక భూమికి సంబంధించి సేకరణ గడువు ముగిసినట్లు భావించబడిందని ప్రకటించింది (ఇకపై దీనిని "చట్టం , 2013" అని పిలుస్తారు), ఢిల్లీ యొక్క ఎన్ సిటి ప్రభుత్వం ప్రస్తుత అప్పీలుకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చింది.

2. హైకోర్టు ఇచ్చిన తీర్పు , ఉత్తర్వులను బట్టి చూస్తే హైకోర్టు రిట్ పిటిషన్ ను అనుమతించేటప్పుడు **పుణె మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఇతరులు వర్సెస్ హరక్ చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి మరియు ఇతరులు, (2014) 3 SCC 183**, విషయంలో గతంలో ఇచ్చిన తీర్పుపై ఆధారపడిందని , లేదా

అనుసరించిందని తెలుస్తోంది , ఆధీనమైన భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి వీల్లేదనే కారణంతో. హైకోర్టు ముందు అప్పిలదారు తరఫున ఆ భూమి గ్రామసభకు చెందినదని నిర్దిష్ట కేసు అని , అందువల్ల చట్టం, 2013లోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూమికి సంబంధించిన భూసేకరణ చెల్లిందని ప్రకటించడానికి అసలు రిట్ అప్పిలదారుకు ఎలాంటి హక్కు లేదని గమనించాలి. అయితే , యాజమాన్యం యొక్క ప్రశ్నను నిర్ణయించకుండా , దానిని తెరిచి ఉంచకుండా , ప్రతివాది నెం.1 – అసలు రిట్ అప్పిలదారు ఎంచుకున్న రిట్ పిటిషన్ ను హైకోర్టు విచారణకు స్వీకరించింది. ఈ దశలో, హైకోర్టు ముందు అసలు రిట్ అప్పిలదారు తరఫున వాదించిన న్యాయవాది , ఆ భూమి గ్రామసభకు చెందినదని వాదించకపోవడం గమనార్హం. అసలు రిట్ అప్పిలదారు తరఫున కూడా అంగీకరించిన భూమి గ్రామసభకు చెందినదనే విషయాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని , అసలు రిట్ అప్పిలదారు అభ్యర్థన మేరకు ఆ రిట్ పిటిషన్ ను హైకోర్టు విచారణకు స్వీకరించి ఉండాల్సింది కాదు. చెల్లించాల్సిన పరిహారానికి సంబంధించిన ప్రశ్న కూడా నమోదు చేయబడిన యజమానికి అనుకూలంగా మరియు /లేదా శీర్షిక ఉన్న వ్యక్తికి అనుకూలంగా మాత్రమే తలెత్తుతుంది.

2.1 కాకపోతే, పుణె మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఇతరులు (సుప్ర) విషయంలో ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పును గమనించాలి , **ఇండోర్ డెవలప్ మెంట్ అథారిటీ వర్సెస్ మనోహర్ లాల్ తదితర కేసుల నివేదించిన (2020) 8 SCC 129** విషయంలో నమోదైన కేసులో , హైకోర్టు దీనిపై ఆధారపడిన ఈ కోర్టు రాజ్యాంగ ధర్మాసనం ప్రత్యేకంగా ఆశ్రయించింది. 365, 366 పేరాలలో ఈ కోర్టు రాజ్యాంగ ధర్మాసనం ఈ క్రింది విధంగా గమనించింది మరియు పేర్కొంది:-

> "365. ఫలితంగా, పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్‌లో నిర్ణయం తీసుకోబడింది . [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. v. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] పూణే మునిసిపల్ కార్పోరేషన్‌లోని అన్ని ఇతర నిర్ణయాలను ఇందుమూలంగా రద్దు చేయబడింది . [పూణే మున్సిపల్ కార్పొరేషన్. v. హరక్‌చంద్ మిసిరిమల్ సోలంకి , (2014) 3 SCC 183] అనుసరించబడింది, ఇది కూడా రద్దు చేయబడింది. శ్రీ బాలాజీ నగర్ రెసిడెన్షియల్ Assn లో నిర్ణయం . [శ్రీ బాలాజీ నగర్

రెసిడెన్షియల్ Assn. v. స్టేట్ ఆఫ్ TN ., (2015) 3 SCC 353] మంచి చట్టాన్ని నిర్దేశిస్తోందని చెప్పలేము , అది రద్దు చేయబడింది మరియు అదే అనుసరించే ఇతర నిర్ణయాలు కూడా రద్దు చేయబడ్డాయి. ఇండోర్ డెవలప్‌మెంట్ అథారిటీ v. శైలేంద్రలో[(2018) 3 SCC 412], సెక్షన్ 24(2) కి సంబంధించిన నిబంధనకు సంబంధించిన అంశం మరియు "లేదా"ని "లేదా" లేదా "మరియు" అని చదవాలా వద్దా అనేది పరిశీలన కోసం ఉంచబడలేదు. కాబట్టి, ప్రస్తుత తీర్పులోని చర్చల నేపథ్యంలో ఆ నిర్ణయం కూడా విజయం సాధించదు.

366. పైన పేర్కొన్న చర్చల దృష్ట్యా, మేము ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానమిస్తాము:

366.1. సెక్షన్ 24(1)(a) లోని నిబంధనల ప్రకారం , 2013 చట్టం అమల్లోకి వచ్చిన తేదీ 1-1-2014 నాటికి అవార్డు ఇవ్వబడకపోతే , విచారణలో ఎటువంటి లోపం ఉండదు. 2013 చట్టంలోని నిబంధనల ప్రకారం పరిహారం నిర్ణయించాలి.

366.2. ఒకవేళ కోర్టు మధ్యంతర ఉత్తర్వుల పరిధిని మినహాయించి ఐదేళ్ల విండో వ్యవధిలో అవార్డు ఆమోదించబడినట్లయితే, 1894 చట్టం కింద 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(1)(బి) ప్రకారం దాన్ని రద్దు చేయని ప్రక్రియ కొనసాగుతాయి.

366.3. స్వాధీనం మరియు పరిహారం మధ్య సెక్షన్ 24(2) లో ఉపయోగించిన "లేదా" అనే పదాన్ని "నార్" లేదా "మరియు" అని చదవాలి. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ప్రక్రియ ప్రారంభం కావడానికి ముందు ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం అధికారుల నిష్క్రియాపరత్వం కారణంగా , భూమిని స్వాధీనం చేసుకోలేదు లేదా నష్టపరిహారం చెల్లించలేదు . మరో మాటలో చెప్పాలంటే, స్వాధీనం చేసుకున్న సందర్భంలో , నష్టపరిహారం చెల్లించకపోతే ఎటువంటి లోపము లేదు. అదేవిధంగా నష్టపరిహారం చెల్లించి , స్వాధీనం చేసుకోకపోతే ఎలాంటి లోటుపాట్లు ఉండవు.

366.4. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని ప్రధాన భాగంలో "చెల్లింపు" అనే వ్యక్తీకరణ కోర్టులో పరిహారం జమ కలిగి ఉండదు. జమ చేయకపోవడం యొక్క పర్యవసానాన్ని సెక్షన్ 24 (2) యొక్క నిబంధనలో ఇవ్వబడింది , ఒకవేళ ఎక్కువ మంది భూస్వాములకు సంబంధించి జమ చేయకపోతే, 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూసేకరణకు నోటిఫికేషన్ జారీ చేసిన తేదీ నాటికి లబ్ధిదారులందరూ (భూస్వాములు) 2013 చట్టంలోని నిబంధనలకు అనుగుణంగా నష్టపరిహారానికి

అర్హులు. 1894 భూసేకరణ చట్టంలోని సెక్షన్ 31 ప్రకారం ఆ బాధ్యతను నెరవేర్చకపోతే ఆ చట్టంలోని సెక్షన్ 34 కింద వడ్డీ మంజూరు చేయవచ్చు. పరిహారం జమ చేయకపోవడం (కోర్టులో) భూసేకరణ ప్రక్రియను నిలిపివేయడానికి కారణం కాదు. అయిదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం పాటు ఉన్న మెజారిటీ కమతాలకు సంబంధించి జమ చేయని పక్షంలో 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 4 ప్రకారం భూసేకరణకు నోటిఫికేషన్ జారీ చేసిన తేదీ నాటికి , 2013 చట్టం ప్రకారం భూయజమానులకు నష్టపరిహారం చెల్లించాలి.

366.5. 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 31(1) ప్రకారం ఒక వ్యక్తికి నష్టపరిహారం చెల్లించినట్లయితే, పరిహారం చెల్లించకపోవడం లేదా కోర్టులో జమ చేయకపోవడం వల్ల సెక్షన్ 24(2) కింద కొనుగోలు గడువు ముగిసిందని చెప్పడానికి అతనికి అవకాశం లేదు. సెక్షన్ 31(1) కింద ఆ మొత్తాన్ని టెండర్ చేయడం ద్వారా చెల్లించాల్సిన బాధ్యత పూర్తవుతుంది. నష్టపరిహారాన్ని స్వీకరించడానికి నిరాకరించిన లేదా అధిక నష్టపరిహారం కోసం సూచన కోరిన భూయజమానులు , 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ప్రక్రియ ముగిసిందని చెప్పలేరు.

366.6. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) లోని నిబంధనను సెక్షన్ 24 (1)(బి) లో భాగంగా కాకుండా సెక్షన్ 24(2) లో భాగంగా పరిగణించాలి .

366.7. 1894 చట్టం ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకునే విధానం మరియు సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం విచారణ నివేదిక/మెమోరాండం తయారు చేయడం ద్వారా పరిగణించబడుతుంది. 1894 చట్టంలోని సెక్షన్ 16 ప్రకారం స్వాధీనం చేసుకోవడంపై అవార్డు ఆమోదించబడిన తర్వాత , రాష్ట్రంలోని భూమికి 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) కింద ఎలాంటి ఉపసంహరణ అందించబడదు , ఎందుకంటే ఒకసారి స్వాధీనం చేసుకున్న తర్వాత సెక్షన్ 24 కింద ఎటువంటి లోపం ఉండదు.

366.8. 1-1-2014 నాటికి సంబంధిత అథారిటీ వద్ద పెండింగ్ లో ఉన్న భూసేకరణకు సంబంధించిన ప్రొసీడింగ్స్ లో 2013 చట్టం అమల్లోకి రాకముందు ఐదేళ్లు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ కాలం స్వాధీనం చేసుకుని నష్టపరిహారం చెల్లించడంలో అధికారులు విఫలమైతే చర్యలు తప్పవని సెక్షన్ 24(2) నిబంధనలు

వర్తిస్తాయి. ఐదేళ్ల గణనలో కోర్టు జారీ చేసిన మధ్యంతర ఉత్తర్వుల జీవనాధార కాలాన్ని మినహాయించాలి.

366.9. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24(2) ప్రకారం భూసేకరణ ముగించబడిన ప్రక్రియల చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించే అవకాశం లేకపోలేదు. 2013 చట్టంలోని సెక్షన్ 24 అమలు తేదీ అంటే 1-1-2014 న పెండింగ్ లో ఉన్న ప్రొసీడింగ్ కు వర్తిస్తుంది. ఇది కాలం చెల్లిన మరియు కాలపరిమితితో కూడిన క్లెయిమ్ లను పునరుద్ధరించదు మరియు ముగిసిన విచారణలను తిరిగి తెరవదు లేదా భూసేకరణను చెల్లుబాటు చేయడానికి కోర్టుకు బదులుగా ఖజానాలో నష్టపరిహారాన్ని జమ చేసే విధానాన్ని స్వాధీనం చేసుకునే విధానం యొక్క చట్టబద్ధతను ప్రశ్నించడానికి భూయజమానులను అనుమతించదు."

3. **ఇండోర్ డెవలప్ మెంట్ అథారిటీ (సుప్ర)**విషయంలో ఈ కోర్టు నిర్దేశించిన చట్టాన్ని వర్తింపజేస్తూ, అసలు రిట్ అప్పిలదారు తరపున అంగీకరించిన భూమి గ్రామసభకు చెందినదని , అసలు రిట్ అప్పిలదారు నమోదు చేసిన యజమాని కాదని /లేదా యజమాని కూడా కాదని పేర్కొంటూ హైకోర్టు రిట్ పిటిషన్ ను విచారణకు స్వీకరించి ఉండాల్సింది కాదు. హైకోర్టు ఆమోదించిన ఆక్షేపిత తీర్పు మరియు ఉత్తర్వు నిలకడలేనిది మరియు అ ది రద్దు చేయబడటానికి మరియు పక్కన పెట్టడానికి అర్హమైనది, మరియు తదనుగుణంగా రద్దు చేయబడి, పక్కన పెట్టబడింది.

తదనుగుణంగా, ప్రస్తుత అప్పీలుకు అనుమతి ఉంది. ఖర్చులు లేవు.

[ఏం ఆర్ షా, న్యాయమూర్తి]

[సి టి రవికుమార్, న్యాయమూర్తి]

[సంజయ్ కరోల్, న్యాయమూర్తి]

న్యూఢిల్లీ;
ఫిబ్రవరి 17, 2023.